

Հարգելի՛ ընթերցող.

ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտը, չհետապնդելով որևէ եկամուտ, իր կայքերում ներկայացնելով հայագիտական հրատարակություններ, նպատակ ունի հանրությանն ավելի հասանելի դարձնել այդ ուսումնասիրությունները:

Մենք շնորհակալություն ենք հայտնում հայագիտական աշխատասիրությունների հեղինակներին, հրատարակիչներին:

Մեր կոնտակտները՝

Պաշտոնական կայք՝ <http://www.armin.am>

Էլ. փոստ՝ info@armin.am

Վարդավանք (Ալախարս) գյուղը հայոց աշխարհի հինավուրց բնակավայրերից է: Այստեղ մարդն ապրել է երրորդ հազարամյակից սկսած, որի վկայությունն է «Սանգառ» անրոց-բնակատեղին: Դարերի հողովույթում (17-րդ դար) ամայացել է գյուղը և ապա վերաբնակեցվել 1830 թ. Խոչից, Մակուից, Վանից ու Ալաշկերտից ներգաղթած տարագիր հայերով:

Վարդավանքն առանձնապես հայտնի է միջնադարյան հուշարձաններով, որոնք ճարտարապետական բացառիկ երևույթներ չլինելով հանդերձ, կարևոր են գյուղի երկարամյա պատմությունը հյուսելու համար:

Ս. Վարդան եկեղեցի.— Նշանավոր այս ուխտատեղին գտնվում է գյուղի կենտրոնում: Հավանաբար այն կառուցվել է 5-րդ դարում, սակայն մեզ հասել է հիմնովին վերակառուցված: Վերաշինությունն ու հա-

վելումները կատարվել են 1857-ին, պատմական Հայաստանից ներգաղթածների ջանքերով՝ համագյուղացի մեծահարուստ Ավետիս Մելիք-Բաղայանի նախաձեռնությամբ:

... Ըստ վավերագրերի Խոչից ժամանած առաջին քարավանը (60 տուն՝ 200 շնչով) բնակություն է հաստատել գյուղի ներքին թաղամասում, իսկ երկրորդը (40 տնտեսություն՝ 150 շնչով), որը գաղթել է Մակուի Ծահրուլաղ գյուղից՝ հաստատվել է գյուղի վերին, աղբյուրամերձ թաղամասում:

Վերջիններս իրենց հետ բերում են Ավարայրի դաշտում Վարդան Մամիկոնյանի արյամբ ներկված, սրբազված երկու սև քար, որոնցից մեկը պահ են տալիս Երևանի «Պողոս-Պետրոս» եկեղեցում, իսկ մյուսը պահում են նախ գյուղի Մ. Աստվածածին (ծիրանավոր) եկեղեցու բեմում, իսկ հետո, երբ վերակառուցում են բազիլիկ եկեղեցին, քարը փոխադրում են նորակառույց, ուր և մնում է մինչև օրս: Նույնանման մի քար էլ (երրորդը) նրանք թողնում

են իրենց հայրենի Մակուի նույնանուն եկեղեցում, որ դարձյալ նշանավոր ուխտատեղի էր:

Եկեղեցին կառուցված է բազալտե կոպտակոփ, իսկ զանգակատունն ու շքամուտքը՝ հղկված քարերից: Այն ունի երկթեք ծածկ և երկու մուտք: Եկեղեցին ներքուստ փայտածածկ է: Հստակ երևում է, որ տակավին մեզ անհայտ անունով հնագույն բազիլիկայի հենքի վրա, աջ և ձախ կողմերից հավելվել են խորաններ, վերաշինվել երկայնական և լայնակուսն պատերը:

Յուրաքանչյուր տարի, ^{հունիսի} հունիսի 20-ին հաջորդող շաբաթը օրը, շքաշակա բնակավայրերից (այժմ էլ, ի դեպ) հազարավոր ուխտավորներ են գալիս սր. Վարդան՝ երկրպագության:

Խաչքար ս. Վարդան եկեղեցու արևելյան պատին:

Ս. Մարիամ Աստվածածին եկեղեցի.— սր. Վարդան գորավոր եկեղեցուց փոքր ինչ հյուսիս-արևելք գտնվում է Մարիամ Աստվածածին (ծիրանավոր) կոչված կիսավեր, եռախորան գմբեթակիր եկեղեցին:

Դատելով շինության արևելյան կիսակործան պատի վրա եղած զարդատարերի, ինչպես նաև հարավային խաչաթևի ու մուտքի զույգ որմնապույների խարիսխների տվյալներից, դուրս շեշտված խաչաթևերով հատակածևից ու շինարվեստից, եկեղեցին հավանաբար կառուցվել է ոչ ուշ, քան 7-րդ դարի վերջին տասնամյակներում: Այդ են հավաստում արևելյան երեսակալի մշակումը (սրտածև զարդամուտք), ինչպես նաև քիվի թեքադիր հարթության վրա եղած հյուսածո զարդանախշերը:

9—10-րդ դարերում գյուղը և եկեղեցին գտնվել են Սյունյաց իշխանների իրավասության ներքո: Հավա-

Հնագույն խաչքար ագուցված ս. Վարդան եկեղեցու արևմտյան պատին (5-րդ դար):

Վարդանավանքի ս. Վերդան եկեղեցին:

Խաչքար ագուցված Թուխմանուկի արևելյան պատին:

ճական է կարծել, որ եկեղեցու արևելյան պատի վրա ելած արձանագրության մեջ մի ժամանակ հիշատակված Գրիգոր իշխանը (այդ անվանը այժմ չենք հանդիպում արձանագրության մեջ), Սյունյաց Վասակ Գարուն իշխանի որդի Գրիգոր Սուփանն է՝ Բագրատունի Աշոտ Բ. թագավորի դստեր՝ Մարիամ իշխանուհու որդին:

Ըստ երևույթին եկեղեցին կործանել են ալյազգիները ու զարերում:

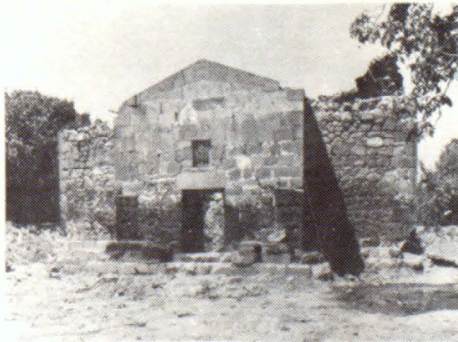
Այն իր այժմյան պարզունակ տեսքով վերաշինվել է 17-րդ դարի ըսկըզբում՝ հին եկեղեցու հիմքի վրա՝ պահպանելով 5—6 մետր բարձրությամբ պատերը: Եկեղեցու բեմի աջ և ձախ կողմերում հետագայում կառուցվել են լրացուցիչ խորաններ, որոնց մուտքերի մոտ տեղադրվել են խաչքարեր: Կան հին եկեղեցու արձանագրություն կրող ուրիշ քարեր ևս, որոնց մի մասը տեղադրվել է մերձակա, հետագայում վերակառուցված սբ. Վարդան եկեղեցու պատերի մեջ:

Մատուռ-սրբատեղի.— Այս անշուք կառույցը գյուղի հարավ-արևելյան եզրում է, տեղադրված ջրապաշտական հանգույցում: Այժմ էլ քարափի տակից բխում է սրբացված այդ նրշանավոր հորդաբուխ աղբյուրը: Քարափի բարձրադիր փեշին կանգնած մատուռը կոչվում է Թուխ մանուկ՝ երկար ու ձիգ տարիների ընթացքում բյուրավոր վառված մոմերից սևացած «մուրագատու» խաչքարով, որ ագուցվել է պատին: Մատուռն անվազն հազարամյա հասակ ունի:

Սբ. Աստվածածին եկեղեցի.— Գյուղի կենտրոնում, 120-ամյա վաղեմություն ունեցող դպրոցի դեմ հանդիման, վեր է խոյանում «Մարիամ Աստվածածին» բազիլիկատիպ եկեղեցին՝ կրոնի դեմ մղած պայքարի տարիներին կործանված զանգակատունով:

Ավանդաբար պատմվում է, թե ինչ-որ դեպքերի թելադրանքով, վերի թաղի բնակիչները գծովում են ներքին թաղեցիների հետ և որոշում են իրենց համար նոր եկեղեցի կառուցել:

Գործի կազմակերպումն ստանձնում է վերի թաղեցիների շրջանում մեծ հեղինակություն վայելող դարբին-խալիֆա Հակոբ Աղաբաբյանը: Նա էլ մեկնում է Էջմիածին, ներկայանում Խրիմյան Հայրիկ հայոց

Մ. Աստվածածին (Ծիրանավոր) մուտքը, 7-րդ դար:

Խաչքար Մ. աստվածածին (Ծիրանավոր) եկեղեցու աջ խորանի մոտ:

կաթողիկոսին, խնդրում նրա համաձայնությունը և, վանքի ճարտարապետին հետև առած, վերադառնում: 1891 թ. գարնանը փորվում է եկեղեցու հիմքը՝ 30 մետր երկարությամբ և 18 մետր լայնությամբ: Ծիճարարությունը իրականացնելու համար Հակոբն Ալեքսանդրապոլից հրավիրում է Աշանավոր վարպետների՝ Աբխաղոմ Զարիֆյանին և Կարապետին:

Հարկ է լինում մեկնել նաև Երեվան և դիմել քաղաք փոխադրված պալատների մեծահարուստների օգնությանը: Հայտնվում է մի ուրիշ հավատացյալ քարեպաշտ ևս՝ գան-

ձակեցի դարբին Սահակ Սարգսյանը, որը եկեղեցու շինարարության համար նվիրում է 1000 ռուբլի (այդ մասին է պատմում եկեղեցու արևելյան պատի վերնամասի արձանագրությունը):

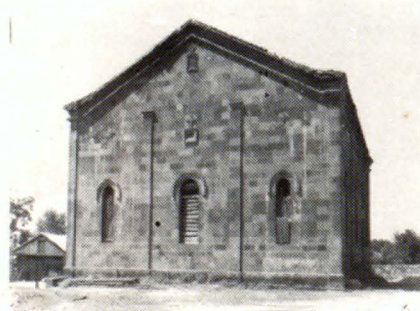
Հասարակության, ճարտարապետի և շիրակցի Աշանավոր վարպետների ջանքերով վեր խոյացած, սրբատաշ քարով կառուցված պաշտամունքի այդ տաճարը, քառամույթ մի քաղիկ է, որն այժմ էլ հիացնում է իր ծավալներով, ներքին և արտաքին հարդարանքով: Այն ունի երեք մուտք և շրջանակաձև փոքրածավալ գեղանկար նեղ լուսամուտներ: Մուտքերի աջ և ձախ կողմերում փորված են փոքրածավալ, հավասարաթև և շրջանակի մեջ առնված խաչեր: Իսկ

Մ. աստվածածին (Ծիրանավոր):

Մ. աստվածածին (Ծիրանավոր)
հյուս. արևելյան պատը (7-րդ դար):

Վարդանավանքի Մ. աստվածածին եկեղեցին (կառուցվել է 1891—97 թթ.):

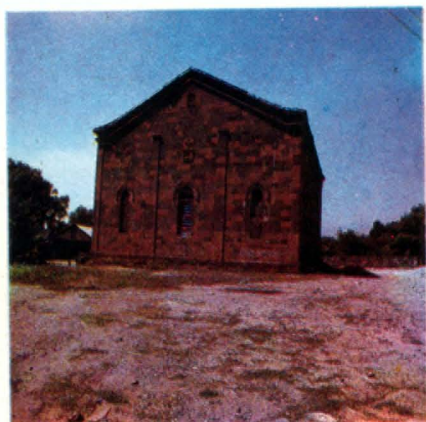
Մ. աստվածածին եկեղեցին (19-րդ դար):

արևմտյան վերնամասում, տանիքին, ունեյր մինչև 30-ական թվականները կանգուն, քարակերտ, ոսկեգույն թիթեղով ծածկված զանգակատուն՝ երկու մեծ և երկու փոքր զանգակներով:

Վարդանավանքի Աստվածածինը Հայաստանում 19-րդ դարի վերջում կառուցված լավագույն հոգևոր շենքերից մեկն է և արժանի է պատշաճ հոգատարության:

Խաչքար ս. Վարդան եկեղեցու արևելյան պատին (մուտքից ձախ):

ՇԱՎԻՂ ՍՈՒՐԵՆԻ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

Վարդանավանք

Գիտ. խմբագիր՝ Ս. Տ. ՍԱՂՈՒՄՅԱՆ
Մելքոնյան Պատվեր 947

ՀԿԿ ԿԵՆՏՐՈՆԻ ԻՐԱՏՈՐԱԿԸՆՈՒՄԻ
տպարան

Գինը՝ 60 կոպ.

Խաչքար Մ. աստվածածին եկե-
ղեցու ճախ խորանի մուտքի մոտ: